

Hangodi László

Almád: Omnia mutantur – Minden változik

*Fejezetek az almádi Boldogságos Szűz Mária és Mindenszentek
bencés apátság történetéből (Monostorapáti, Veszprém megye/ex
Zala vármegye). IV. rész*

2013

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

A szentély helye a kolostor felszentelésének 890. évfordulóján állított emlékkereszttel - a szerző felvétele

1500-tól Tolnai Máté pannonhalmi főapát állt a magyarországi bencés rendtartomány élén. Eltökélten fogott hozzá szerzetének fegyelmi megrendszabályozásához.¹ Rendházak sorát ellenőrizte végig és 1503-ban eljutott az almádi monostorba is.² A főapát almádi vizitációja során elrendelte a kolostor melletti, már romlásnak indult Szent Domonkos kápolna tetőzetének kijavítását. Azonban az 5 évvel későbbi újabb vizitáció jegyzőkönyve szerint kiderül, hogy semmiféle foganatja nem lett a felszólításnak.³ 1505-ben fegyveres hatalmaskodók zavarták meg a kolostori életet. A szomszédos hegyesdi vár ura ekkor Ákosházi Sárkány Ambrus pozsonyi ispán, a néhány évvel későbbi országbíró. Hegyesdi várnagya és emberei ütöttek rajta az apátság alatti Győr falun, amely almádi monostori fennhatóságú terület volt. A rablás és erőszakoskodás után a megyei törvényszék színe előtt folytatódott az ügy.⁴

Az 1507 Szent György-napi pannonhalmi káptalanygyűlésen Thurzó Gergely zalavári

és Miklós bátai apátokat rendi vizitátorokká választották. Megbízatásuk egyes bencés kolostorok szerzetesi fegyelmi- és gazdálkodási viszonyainak ellenőrzése volt. A két apát 1508 tavaszán kezdte a körutat. Az 1508. március 15-e és május 1-je közötti időszakban 17 bencés rendházat vizsgáltak meg: Zselicszentjakabot, Somogyvárat, Babócsát, Murakeresztúrt, Hahótot, Csatárt, Kapornakot, Almádot, Tihanyt, Bakonybél, Koppánymonostort, Tatát, Lekért, Garamszentbenedeket, Kolost, Szkalkát és Sztolnát.⁵ A kapornaki apátsági vizitáció után, április 7-én pénteken érkeztek meg Almádra. Gergely és Miklós apát a monostorba lépve és térdre borulva a Szentlélekhez fohászkodtak, majd arra bíztatták a kolostor lakóit, hogy tárjanak eléjük őszinte képet az ott zajló mindennapok folyásáról. Az apáton kívül mindössze két szerzetest találtak az egész apátságban. Mint kiderült, a monostorbéli élet távol állt az elvárható szerzetesi magatartástól. Maga az apát „*vinolentus*” volt, azaz leginkább boroz-

gatással ütötte el az idejét és más nem nagyon érdekelte. A nevét sajnos nem jegyezte fel a két vizitátor.⁶ Az ellenőrző apátok kikérdezték a monostor szolgálait is.⁷ Ezek a panaszok sokaságát öntötték rájuk. Vallomásuk szerint az egyébként horvátországi származású apát nem csak iddoggált, de az apátsági épületek karbantartásáról és tatarozásáról sem gondoskodott. Nagyszámú rokonságát maga mellé véve, azok valósággal föltették a monostor minden készletét. A rendház valódi ura nem is az apát, hanem a nagyvázsonyi várúr, Kamicsácsi Horváth Márk volt. Arra is fény derült, hogy a monostor jobbágysai többet dolgoztak Vázsony várának, mint a kolostornak.⁸ E panaszáradatból tudták meg azt is, hogy a Tolnai Máté almádi vizitációjakor elrendelt kápolnai tetőjavítás terén nem történt semmi sem, így annak lepusztulása egyre előrehaladottabbá vált.⁹ A meghallgatás után a kolostori kincstárba léptek és listát vettek fel az ott őrzött értéktárgyakról. Ezek a követke-

zők voltak: egy aranyozott ezüst kereszt két feszülettel, egy ezüst kereszt kis feszülettel, egy mellkereszt aranyozott ezüst láncon, egy úrnap körmenetre való ezüst szentségtartó, két aranyozott ezüst gyertyatartó, egy ezüst csengő, egy szentségtartó ezüstszelence úrfelmutatónak elkészítve, egy „*pro solempnitate abbatis facta*”, az apát ünnepeére készült ezüstszelence, egy pár ezüst ampolna, egy ezüst tömjénező, egy aranyozott ezüst kehely, négy aranyozott réz kehely, egy apáti pásztorbot felül réz borítással, egy régebbi lemezes főpapi süveg három drágakövel és kis gyöngyökkel, hat finom anyagú és hat egyszerű miseruha, két dalmatica, két kórusba való kápa, három díszes kivitelű és egy egyszerű oltárterítő.¹⁰ Az almádi apátság a liturgikus eszköztárának 39 darabos jegyzékével gazdagnak mondható. A megvizsgált kolostorok közül csak Bakonybél és Koppánymonostor előzte meg 41-41 darabos szertartási eszközkészletével, Tata monostora megközelítette 34

Az almádi monostor és környezete geodéziai fekmérésen (plébánia, Monostorapáti)

Az apátság egyik halastava - a szerző felvétele

szakrális tárgyával, a többi apátság: Hahót (19 db), Lekér (14 db), Szkalka (13 db), Csatár (8 db) és Kolos (7 db) pedig jócskán elmaradt mögötte.¹¹ A kolostor könyvtárában ugyanekkor három nyomtatott misekönyvből és egy kézzel írt bibliából állt.¹² Ezután a birtokleltár elkészítése következett az apátság falvairól, malmairól, szőlőiről és jószágállományáról.¹³ A vizitáció másnapján Gergely és Miklós apát a tihanyi monostor irányába távozott.¹⁴

Az 1526-os mohácsi csatavesztés utáni beháborús zűrzavar következményei az almádi apátság környezetében is éreztették hatásukat. A kolostor birtokai közül több falu is világi birtokosok kezére jutott. Megyer és Vállus falvakat például a hegyesdi várúri család, a Czoborok foglalták el.¹⁵ 1528 tavaszán értesülünk Lukács apátról, aki az utolsó név szerint ismert almádi kolostorfőnök. Próbálta megvédelmezni apátságá érdekeit és fogyóban lévő birtokállományát. Pereskedett Boldogasszonydörgicsei Szarka János és Antal, illetve Devecseri Choron András ellen. Az említett személyek a kolostor eger-völgyi vízimalmaira vetettek szemet. Ugyanezen a tavaszon egy környékbeli szabadosok-

ból verbuválódott garázdálkodó csapat dúlta fel a kolostor közelében és birtokában levő falvak, Almád, Győr, Monostorapáti és Csekőháza békéjét. A zalavári hiteleshelyen az almádi bencések nevében Jakab szerzetes tett panaszt az elkövetők ellen.

Az almádi apátság hanyatlása ekkoriban már megállíthatatlan volt. Birtokai egyre fogytak, 1542-ben Monostorapátiban és Attakon már csak 5 adózóképes jobbágyporta földesura volt Almád utolsó apátja.¹⁶ Egy kisebb részirtok meg volt még a mai Révfülöp területén, de 1548-ban, az első nagy balaton-felvidéki török portya idején a legtöbb vidékbeli településsel együtt ez is a lángok martalékává vált.¹⁷

Az almádi apátság végleges elnéptelenedése 1542 és 1546 között következett be. Ezen a tájon ekkor vette kezdetét a magyar-török végvári harcok korszaka. A fentebb említett birtokösszeírás révén tudjuk, hogy 1542-ben még valamelyest pislákol az almádi szerzetesi élet világossága, de 1546-ra végleg lakatlanná vált a kolostor. 1548. március 15-én I. Ferdinánd magyar király Laki Bakith Péternek adományozta a kolostor birtokait.¹⁸ Az oklevél megfogal-

Emberi állkapocs töredéke a kolostortemplom belterének talajfelszínéről - a szerző felvétele

mazása szerint az almádi monostor akkor már: „Több év óta üresen áll, törvényes apátja nincs, javait világiak foglalták le, teljesen elszakították a monostortól.” Az uralkodó azonban azt a feltételt szabta, hogy Bakith a birtokok összes jövedelmét mostohafia, Czobor Pál bécsi tanulmányaira fordíttassa.¹⁹ Czobor Pál apja, néhai Czobor Gáspár a Mohács utáni években I. Ferdinánd híveként teljesített fegyveres szolgálatot. 1528-ban például részt vett a Szapolyai-pártiak elleni felvidéki hadjáratban.²⁰ Az I. Ferdinánd-féle adományozás után egy hónappal érdekes esemény történt. Várdai Pál esztergomi érsek 1548. április 29-én Istvánffy Miklósnak adományozta az üres almádi monostort és annak egykori falvai közül Almádot, Apátit, Attakot, Henyét és Vöröstót.²¹ Ennek ellenére a tényle-

ges birtokló Laki Bakith Péter lett, aki magas kort ért meg.²² Almádi birtokjogát később átadta mostohafiának. Czobor Pál karrierjének íve ígéretesen emelkedett. Bárói rangot nyert, 1572 és 1588 között a nyolcados törvényszék bírájaként működött. Törvényes örökös azonban nem maradt utána, így birtokai, köztük a volt almádi monostori birtokok is más tulajdonosokra szálltak.²³ 1564-ben Almád felett már Köves András veszprémi püspök gyakorolta a földesúri jogokat.²⁴ Ettől kezdve az elhagyatottan omladozó apátság, a körötte elterülő hatalmas erdőségekkel, irtásföldekkel s más haszonvételekkel egyetemben, a veszprémi püspökség sümegi dominiumának jószágigazgatósága alatt állt egészen a XIX. század második feléig.²⁵

Rövidítések jegyzéke:

- Békefi Remig (1907): Békefi Remig: A Balaton környékének egyháza és várai a középkorban (In: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei III.). Budapest, 1907.
- Csánki Dezső (1881): Csánki Dezső: Magyarországi bencések egy bibliographiai becslő inventariuma 1508-ból. In: Magyar Könyv-Szemle. Hatodik évfolyam 6. füzet, 1881. november (Szerk.: Csontos János). Budapest, 1881.
- Érszegi Géza (1996): Érszegi Géza: Hétköznapok a középkorvégi magyarországi bencés monostorokban. In: Mons Sacer (I.) 1996.
- Fuxhoffer Damján – Czinár Mór (1858): Damiani Fuxhoffer: Benedictini panonii monasteriologiae Regni Hungariae libri duo totidem tomis comprehensi (Recognovit ad fidem fontium revocavit et auxit: Maurus Czinár). Tomus I. Pestini, 1858.
- Holub József 1933 (II.): Holub József: Zala megye története a középkorban II. Zala megye községeinek története. Kézirat (Másolat a zalaegerszegi Zala Megyei Levéltár eredeti példányáról a tapolcai Wass Albert Könyvtár és Múzeum Helyismereti gyűjteményében). Pécs, 1933.
- Ila Bálint – Kovacsics József (2005): Ila Bálint – Kovacsics József: Monostorapáti és a jelenlegi területén valaha volt elpusztult falvak (In: Monostorapáti Füzetek I.). Budapest, 2005.
- Mons Sacer (I.) 1996: Mons Sacer 996-1996. Pannonhalma 1000 éve I. (Szerk.: Takács Imre, társszerk.: Szóvák Kornél, Monostori Martina) Pannonhalma, 1996.
- Nagy Iván (I.): Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal I. (A-B) Pest, 1857.
- Nagy Iván (III.): Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal III. (C-GY) Pest, 1858.
- PRT (III.): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története III. (Szerk.: Erdélyi László) A pannonhalmi főapátság története. Harmadik korszak 1405-1535 (Szerkesztették és részben írták: Sörös Pongrácz és Rezner Tibold). Budapest, 1905.
- PRT (X.): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története X. (Szerk.: Erdélyi László) Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Budapest, 1908.
- PRT (XII/B): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története XII/B (Szerk.: Sörös Pongrácz). Sörös Pongrácz: Az elenyészett bencés apátságok. Budapest, 1912.
- Rupp Jakab (1870): Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története. Fő tekintettel az egyházi intézetekre, vagyis a nevezetes városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek, püspökmegyék szerint rendezve I. Pest, 1870.

Jegyzet:

(Endnotes)

- 1 Fuxhoffer Damján – Czinár Mór (1858) 98. p., PRT (III.) 64. p., u. o. 82. p.
- 2 PRT (III.) 85. p., u. o. 142. p.
- 3 PRT (III.) 619. p., Békefi Remig (1907) 211. p.
- 4 Holub József 1933 (II.) 258. p.
- 5 PRT (III.) 87. p., u. o. 312. p.
- 6 PRT (III.) 79. p., u. o. 87. p. és 619. p., Békefi Remig (1907) 210. p., PRT (XII/B) 318. p.
- 7 PRT (III.) 87. p.
- 8 PRT (III) 619. p., Békefi Remig (1907) 210. p.
- 9 PRT (XII/B) 318. p.
- 10 Békefi Remig (1907) 211. p., PRT (XII/B) 319. p.
- 11 Érszegi Géza (1996) 569.p.
- 12 Csánki Dezső (1881) 293. p.
- 13 Békefi Remig (1907) 211. p. PRT (XII/B) 319. p.
- 14 PRT (III) 85.p., u.o. 619.p.
- 15 Rupp Jakab (1870) 270. p.
- 16 PRT (XII/B) 319. p.
- 17 PRT (X.) 703. p.
- 18 Rupp Jakab (1870) 270. p.
- 19 Fuxhoffer Damján – Czinár Mór (1858) 254. p., Rupp Jakab (1870) 270. p., Kollányi Ferencz: Nagyobb és kisebb praelatusok. In: Magyar Sion. Kezdetől XXXIV. az új sorozatban X. évfolyam, tizenkettedik füzet (Fel. szerk.: Kereszty Viktor). Esztergom 1896, 917. p., PRT (XII/B) 319-320. p.
- 20 Nagy Iván (III.) 208. p.
- 21 Holub József: Istvánffy Miklós Historiája hadtörténelmi szempontból (In: Művelődéstörténeti értekezések 35.). Szekszárd 1909, 14. p., PRT (XII/B) 320. p., Ila Bálint – Kovacsics József (2005) 14. p.
- 22 Nagy Iván (I.) 98. p.
- 23 Nagy Iván (III.) 206. p., u. o. 208. p.
- 24 VMHL (II.) 287. p.
- 25 Ila Bálint – Kovacsics József (2005) 14. p.